

characterized by such personality traits as willingness to cooperation, sociability, emotional stability, confidence, independence, strength, seriousness, courage, etc. Students who are unsuccessful in interpersonal interactions are characterized by such features as comfort, indecisiveness, shyness, dependence on the group opinion of others, focus on social approval, indiscipline, insecurity, anxiety, etc.

Keywords: interpersonal communication, individual psychological characteristics, behavioral patterns in the process of interaction.

Подано до редакції 16.05.2013

УДК: 159.923.2

О. С. Шмена

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ ОСІБ 20-25 РОКІВ З РІЗНИМ СТАТУСОМ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті наведено результати теоретичного аналізу ресурсу як концепту психологічного здоров'я у конфігураціях постмодерну. Доведено можливості характеризування психологічно здорової особистості через особливості її ідентичності у ресурсному аспекті. Наведено результати емпіричного дослідження зв'язку ідентичності, ресурсів та характеру взаємин з іншими у осіб віком 20-25 років. З'ясовано, що особи цього віку, які характеризуються «досягнутою ідентичністю», визначаються у партнерських взаєминах через ресурси «любов», «віра у добро», «відповідальність».

Ключові слова: постмодерна особистість, психологічне здоров'я, ідентичність, особистісно-екзистенційні ресурси, психологічна ресурсність.

Постановка проблеми. Психологічне здоров'я можна вважати головним поняттям персоналістичного метааналізу у сучасній гуманістичній психології. Водночас інтерпретування особистості у концепціях доби постмодерну зумовлює проблемність виокремлення показників психологічного здоров'я людини, оскільки, згідно з постульованим у постмодерні принципом множинності, нездоланної плюральності [1, с. 320-323], особистість характеризується як плинна та нецілісна. Відповідно, означення психологічно здорової особистості як зрілої, а не інфантильної чи егоїстичної, сформульоване у класичних теоріях особистості, втрачає переконливість аргументації. Особа, набуваючи атрибутів дискурсивності, конструє світ та визначає себе на власний розсуд, втрачає реалістичність сприймання, а це суперечить постмодерному тлумаченню «чистого етичного часу» за Ж.-Ф. Ліотаром, де центральним поняттям є «тепер». Відтак дискурс постмодерної особи має містити поняття «Я» і «не-Я», які представлено у поглядах персоналістів на «людину відкриту» [1, с. 93]. У персоналізмі прагнення людини зрозуміти власний внутрішній світ відносно дечого надособистого, абсолютного, тобто божественного, визначають як інтенційність. Реалізацію інтенції пов'язують з трансценденцією, що характеризує дух, особливу сферу смислотворчого досвіду персони. Причому духовність особистості розкривається за такого характеру взаємин людини з іншими, коли вона існує лише у русі до іншого, пізнає себе лише через іншого [1, с. 94-95]. Якість смислових відношень, на погляд Б. Братуся (за С. Калашніковою [2]), так визначає рівень особистісного здоров'я людини, що за норму приймається її моральність.

Відтак, психологічне здоров'я особистості визначається такою характеристикою, що розкриває її смислотворчий досвід та ціннісне ставлення до інших. На наш погляд, такою характеристикою може бути ресурс, зміст якого розкривається як духовні можливості людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вважаємо, що дискурс постмодерної особистості можливий за її здатності трансцендувати та являє собою характер її взаємин з іншими. Такий контекст дає змогу припустити, що для виокремлення показників психологічного здоров'я слід розглянути, яким є екзистенційний, духовний внесок особистості у взаємини.

На наш погляд, особливості побудови людиною відносин з іншими зумовлені її суб'єктивним досвідом, «досвідом бути собою» за означенням К. Роджерса (за Р. Фрейджером [3, с. 477]). На погляд О. Хухлаєвої, людина отримує доступ до подібного досвіду як власних духовних сил та можливостей у 23-25 років, і це дає їй змогу здійснювати духовну активність [4, с. 99-101]. Вказівка на вікові особливості готовності людини до духовного рівня взаємин, спонукали нас припустити, що здійснити аналіз екзистенційних внесків у стосунки можливо саме на засадах теорії ідентичності Е. Еріксона. Незважаючи на дискредитоване постмодерністами поняття ідентичності, саме в епігенетичній теорії характеризування розвитку людини здійснюється через континуум, який можна допускати частковим виявом дискурсу; а зміст стадії розвитку особистості «близькість – ізолюваність», на якій визначається позиція людини щодо інших, дає змогу розкрити характер її стосунків з оточенням. Отож, ідентичність може втриматися характеристикою постмодерної особистості за умови, що інтер-

претуватиметься не лише як чуття індивідуальності й тотожності (Е. Еріксон, за Ф. Фрейдджером [3, с. 251]), а й у ресурсному аспекті.

Ресурсами людини найчастіше вважають особистісні властивості й здібності, що є для неї цінними та допомагають адаптуватися до стресових ситуацій й долати їх (самоповага, професійні уміння, самоконтроль, життєві цінності) (С. Хобфолл, 1993). Водночас ресурс визначають і як стан, що характеризується відчуттям щастя, впевненості, необхідних для розв'язання проблем, а також чуттям свободи (Ф. Майленова, 2002). В означенні ресурсу як можливості й засобу досягнення мети розглядають такі його види: життєвий досвід, підтримка близьких людей, мудрість (Н. Рубштейн, 2009). Науковці схильні визначати ресурси саме як внутрішні сили, які необхідні людині для конструктивного долавання життєвих криз, тому атрибутами ресурсності вбачають ініціативність, відповідальність, прагнення сенсу (В. Розенберг, 2012) [5].

Теоретичне припущення щодо можливості характеризувати психологічно здорової особистості через особливості її ідентичності у ресурсній конфігурації видається нам умотивованим. Водночас для його обґрунтування необхідне емпіричне підтвердження. З метою практично встановити особливості зв'язку ідентичності, ресурсів та характеру взаємин з іншими у осіб 20-25 років нами було проведено емпіричне дослідження. **Метою статті** є представлення результатів здійсненого емпіричного дослідження та їх інтерпретацію у контексті ресурсності особистості.

Основний матеріал та результати дослідження

На наш погляд, ресурси, що розкриваються у духовних силах людини служіння іншим, доцільно охарактеризувати як особистісно-екзистенційні. Вважаємо, що особистісно-екзистенційні ресурси – це диспозиції інтенційності, що актуалізуються у ситуаціях морального самовизначення як можливість та спосіб надання життю сенсовності та зумовлюють транспонування результату проживання людиною складних життєвих ситуацій у її унікальний життєвий досвід. Особистісно-екзистенційними ресурсами ми відзначаємо такі, як впевненість у собі, доброта до людей, допомога іншим, успіх, любов, творчість, віра у добро, прагнення до мудрості, робота над собою, самореалізація у професії, відповідальність. Уміння людини актуалізувати та оперувати власними ресурсами з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим виявлятиметься як її психологічна ресурсність.

З метою з'ясування особливості психологічної ресурсності осіб з різним статусом ідентичності нами було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 304 студенти (філософського, філологічного та історичного факультетів, а також факультету іноземних мов) віком 20-25 років.

Діагностичний інструментарій дослідження склали: 1) методика вивчення особистісної ідентичності Л. Шнейдер (методика дає змогу виокремити статуси

ідентичності); 2) методика оцінки та прогнозування психологічного розвитку ситуацій міжособистісної взаємодії А. Бондаренко (методика дає змогу охарактеризувати такі компоненти міжособистісних взаємин, як психосоціальні цінності, матеріальний внесок, смислові набуття, почуття, що переживаються, екзистенційні жертви). У цілях дослідження у методиці А. Бондаренко нами було видозмінено інструкцію: завданням досліджуваного було оцінити у балах якість його взаємин з іншими людьми; 3) авторський опитувальник психологічної ресурсності (опитувальник пройшов відповідну перевірку надійності). Нами було сформульовано низку припущень щодо зумовленості психологічної ресурсності статусом ідентичності особистості, які було перевірено за допомогою методів математико-статистичного аналізу.

За результатами дослідження було з'ясовано, що у групі досліджуваних 52% характеризуються статусом ідентичності «дифузна», 33% – «мораторій», 15% – «досягнута».

Гіпотеза про те, що ідентичність є чинником психологічної ресурсності, було перевірено за допомогою ієрархічного багатофакторного аналізу, результати якого показали, що у групі досліджуваних головними чинниками їх психологічної ресурсності та особистісно-екзистенційного ресурсу «любов» є, по-перше, уміння оновлювати ресурси, по-друге, матеріальний внесок та низький рівень екзистенційних жертв, по-третє, ідентичність, по-четверте, сформованість особистісно-екзистенційних ресурсів «самореалізація у професії» та «прагнення до мудрості». Гіпотеза підтверджена.

Припущення про те, що особи з різними статусами ідентичності різняться за рівнем психологічної ресурсності, було перевірено за допомогою порівняльного аналізу за тестом Шеффе й Т-критерієм Ст'юдента. За результатами застосування тесту Шеффе було встановлено, що за рівнем психологічної ресурсності є відмінності між групами осіб зі статусом ідентичності «дифузна» та статусом ідентичності «досягнута», а також за особистісно-екзистенційним ресурсом (далі – ОЕ-ресурс) «допомога іншим» є відмінності між особами зі статусом ідентичності «мораторій» та статусом ідентичності «досягнута». Порівняльний аналіз за Т-критерієм Ст'юдента дав змогу уточнити, що рівень психологічної ресурсності є вищим у осіб зі статусом ідентичності «досягнута», а рівень ОЕ-ресурсу «допомога іншим» є вищим у осіб зі статусом ідентичності «мораторій». Гіпотеза підтверджена частково.

Було вирішено за доцільне уточнити, за якими саме особистісно-екзистенційними ресурсами та компонентами міжособистісних взаємин (далі – компоненти МВ) різняться між собою особи з різними статусами ідентичності. Перевірка була проведена з використанням кластерного, регресійного та кореляційного аналізу. Результати кластерного аналізу дали змогу встановити, що у групі осіб зі статусом ідентичності «дифузна», ОЕ-ресурси та компоненти міжособистісних взаємин належать до різних кластерів, причому психосоціальні цінності є найвіддаленішим кластером, що у групі осіб зі статусом ідентичності

«мораторій», ОЕ-ресурси належать до одного кластеру, а кожна компонента міжособистісних взаємин утворює самостійний кластер; у групі осіб зі статусом ідентичності «досягнута» ОЕ-ресурси та компоненти міжособистісних взаємин належать до різних кластерів за виключенням кластеру, утвореного ОЕ-ресурсами «відповідальність» й «доброта до людей» та компонентою міжособистісних взаємин «психосоціальні цінності». Результати регресійного аналізу показали, що головною компонентою ідентичності осіб зі статусом «дифузна» є ОЕ-ресурс «робота над собою», а в осіб зі статусом ідентичності «мораторій» та «досягнута» – ОЕ-ресурс «прагнення до мудрості». Кореляційний аналіз ($p > 0,05$) засвідчив, що в групі осіб зі статусом ідентичності «дифузна» встановлено наявність оберненого зв'язку між ОЕ-ресурсом «відповідальність» та компонентою МВ «смилові набуття», а також прямий зв'язок між показником психологічної ресурсності «уміння оновлювати власні ресурси» та компонентою МВ «почуття, що переживаються». У групі осіб зі статусом ідентичності «мораторій» встановлено наявність оберненого зв'язку між ОЕ-ресурсом «відповідальність» та компонентою МВ «матеріальний внесок», оберненого зв'язку між ОЕ-ресурсами «любов», «прагнення до мудрості», «відповідальність» та компонентою МВ «екзистенційні жертви», прямого зв'язку між ОЕ-ресурсами «впевненість у собі», «доброта до людей», «допомога іншим» та компонентами МВ «смилові набуття» й «почуття, що переживаються». У групі осіб зі статусом ідентичності «дифузна» встановлено наявність оберненого зв'язку між ОЕ-ресурсом «впевненість у собі» та компонентою МВ «психосоціальні цінності», а також прямих зв'язків між ОЕ-ресурсом «прагнення до мудрості» та компонентою МВ «смилові набуття» й ОЕ-ресурсом «доброта до людей» та компонентою МВ «почуття, що переживаються».

Мета дослідження зумовила приділення більшої уваги до аналізу з'ясування особливостей ОЕ-ресурсів та значущості компонент МВ у групі осіб, які конструктивно здолали кризу розвитку, тобто характеризуються статусом ідентичності «сформована» та сформованим ОЕ-ресурсом «любов» (склали 50% від групи осіб з статусом ідентичності «досягнута»; 80% є віком 24-25 років). За допомогою ієрархічного багатofакторного аналізу було встановлено, що особи означеної групи характеризуються високим рівнем психологічної ресурсності, високим рівнем сформованості ОЕ-ресурсів «допомога іншим», «творчість», умінням використовувати власні ресурси. Головними чинниками вказаних особливостей є надання найменшої значущості таким компонентам МВ, як «матеріальний внесок» та «екзистенційні жертви», надання високої значущості таким компонентам МВ, як «почуття, що переживаються» та «смилові набуття», а також уміння оновлювати власні ресурси та високий рівень сформованості ОЕ-ресурсів «успіх» та «самореалізація у професії».

Емпіричні результати дослідження дають змогу стверджувати, що ідентичність як відчуття особистістю власної цілісності та унікальності нелінійно зумовлює рівень психологічної ресурсності людини. Зокрема можна стверджувати, що особи 20-25 років зі статусом ідентич-

ності «дифузна», які характеризуються несталістю життєвих цінностей, цілей та переконань, неготовністю самотійно приймати рішення, дійсно не вміють актуалізувати власні особистісно-екзистенційні ресурси та оперувати ними. Середній рівень сформованості особистісно-екзистенційного ресурсу «любов» засвідчує, що особи з «дифузною ідентичністю» у 20-25 років не готові конструктивно здолати нормативну кризу, що характеризується базовим конфліктом «інтимність – ізольованість». У взаєминах з іншими молоді люди з «дифузною ідентичністю» відчувають суб'єктивну незадоволеність взаєминами: через незнання себе їм складно бути собою і у взаєминах з іншими, тому й наміри паритетних взаємин з боку інших вони сприймають як тиск. Особливості взаємин з іншими зумовлюють низький рівень сформованості у них ресурсу «впевненість у собі», тобто вони виявляються нездатними довіряти собі та неадекватно сприймають причини власних невдач. Але у взаєминах з іншими вони вкладають ресурс «доброта до інших», що виявляється у неконфліктності. Водночас особи з «дифузною ідентичністю» самовизначаються через особистісний ресурс «робота над собою», що засвідчує їх готовність до самозміни через здійснення аналізу власних особистісних рис, поведінки, умінь, психологічної внутрішньої роботи над умінням любити та доланням страху перед життям.

Психологічна ресурсність осіб 20-25 років з «досягнутою ідентичністю», які конструктивно прожили нормативну кризу, визначається високим рівнем та домінуванням ресурсу «любов». Головною особливістю осіб з «досягнутою ідентичністю» є те, що власне чуття ідентичності як самототожності перестає зумовлювати їх психологічну ресурсність, тому цих людей можна назвати трансцендентами. Ймовірно, вихід за межі усталених уявлень щодо себе й границі власних можливостей спричинений актуалізацією у таких осіб особистісно-екзистенційного ресурсу «віра у добро», що характеризує переконаність людини у наявності справедливості, її уміння бути милосердною. Завдяки релігійній вірі, умінню сподіватися, співчувати, розділяти та зменшувати горе близьких людей, у таких осіб відсутні відчай та амбівалентність у сприйнятті життя, себе та інших людей. Ці люди уміють сприяти саморозвитку близької людини, підтримувати її у складних ситуаціях та радіти її успіхам, вони відкриті до взаємин та незаздрісні. На те, що вони уміють використовувати власні особистісно-екзистенційні ресурси (тобто здатні самотійно долати складні життєві ситуації, а також допомагати у цьому іншим, уміють реалізовувати власні життєві, творчі та професійні плани, покладаючись на себе), впливає їх успішність у професійній самореалізації, а також побудова таких взаємин з іншими, у яких вони найбільше цінують чуття повноти життя та позитивність почуттів, що переживаються. Повноту життя психологічно ресурсні люди сприймають як ступінь сприятливості взаємин для особистісного, професійного й соціального саморозвитку кожного з їх учасників, наявність спільних цікавих та важливих справ, сприйняття іншого як «життєвого вчителя». Водночас, у взаємини, що не сприймаються ними як цінні, вони не вкладають ресурсу

«відповідальність», тобто вважають себе вільними від звітування та зобов'язань. Позитивність почуттів, що переживаються, розкривається у конструктивності емоцій та бажаній глибини почуттів, що виникають у взаєминах з іншими, а також можливість отримати підтримку й прийняття з боку інших навіть за нерозуміння причин їх вчинків. Позитивні почуття, що переживаються у спілкуванні з іншими, пов'язані з умінням психологічно ресурсних осіб оновлювати власні ресурси, тобто у відносинах вони як черпають, так і вкладають у них спокій, творчість, успіх, любов. Вони не схильні вимірювати позитивність та глибину взаємин рівнем матеріальної забезпеченості. Водночас необмежено вкладаються власними ресурсами у змістовність взаємин, тобто цінують можливість відверто обговорювати значущі життєві рішення та події, готові піти на поступки іншому заради збереження взаємин, пожертвувати власним часом й успіхами задля підтримки іншого.

Труднощі при розв'язанні нормативної кризи зумовлюють латентність психологічної ресурсності у віці 20-25 років. Найяскравішою характеристикою осіб зі статусом ідентичності «мораторій» є вищий, ніж у осіб з «досягнутою ідентичністю», рівень особистісно-екзистенційного ресурсу «допомога іншим». Це є показником активного, а не споглядального альтруїзму осіб з ідентичністю у статусі «мораторій», а також свідчить про домінування у них цінностей співпраці й толерантності, їх здатність підтримувати та надихати інших, надавати їм впевненості у собі. Водночас вищий рівень ресурсу «допомога іншим» відносно осіб з «досягнутою ідентичністю» та тотожна з ними головна компонента ідентичності – ресурс «прагнення до мудрості» (прагнення за допомогою знань побудувати свою картину світу та стати освіченішими, зрозуміти сенс через прагнення до істини) не надає визначеності, рельєфності їх психологічної ресурсності. У взаєминах з іншими особи зі статусом ідентичності «мораторій», надаючи значущості чуттю повноти життя та позитивнос-

ті почуттів, вкладають у стосунки такі само ресурси, як і особи з «досягнутою ідентичністю» – «впевненість у собі» та «доброта до людей». Водночас відносини вони сприймають й характеризують як такі, у яких вони більше жертвують, ніж отримують. Зокрема, у зв'язках з іншими вони більшою мірою віддаляються від себе, ніж наближуються, тобто втрачають себе справжніх. Ймовірно, це зумовлено тим, що у взаєминах вони не вміють оновити ті ресурси, які витрачають у них: «любов», «відповідальність», «прагнення до мудрості». Особам, які неконструктивно проживають нормативну кризу 20-25 років, складно реалізувати прагнення зрозуміти себе та інших через неготовність прогнозувати наслідки власних дій та чинити згідно з власними переконаннями, а також через побудову з іншими конкурентних взаємин. Можна припустити, що такі труднощі зумовлені наслідками кризи ідентичності попереднього вікового періоду, що виявляється у несформованості базової здатності – вірності. Вважаємо, що самоаналіз власної психологічної ресурсності може допомогти особам зі статусом ідентичності «мораторій» розв'язати проблеми саморозуміння та взаємин з іншими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати теоретичного аналізу проблеми ідентичності плюралістичної особистості показали, що ресурс може бути концептом психологічного здоров'я у конфігураціях постмодерну.

Дані емпіричного дослідження засвідчили, що сформованість особистісно-екзистенційних ресурсів зумовлює характер взаємин людини з іншими. Особи з «досягнутою ідентичністю» збагачують стосунки з іншими ресурсами: «любов», «віра у добро», «відповідальність».

Для обґрунтування психологічної ресурсності як критерію конструктивності проживання криз ідентичності у зрілому віці, доцільно емпірично з'ясувати особливості психологічної ресурсності осіб старше 40 років з різними статусами ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. История философии: Запад – Россия – Восток. Книга четвертая: Философия XX в [под ред. Н. В. Мотрошиловой, А. М. Руткевича]. – М.: Академический Проект, 2012. – 426с.
2. Калашникова С. А. Личностные ресурсы и психологическое здоровье человека: соотношение содержания понятий // С. Калашникова / Гуманитарный вектор. – 2011. – №2(26). – С.185-189.
3. Фрейджер Ф. Личность: теории, эксперименты, упражнения [пер. с англ.] / Ф. Фрейджер, Д. Фэйдимен. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001.-864с.
4. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость / О. Хухлаева. – М.: Изд-ий центр «Академия», 2002. – 208с.
5. Штепа О. С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості / О. Штепа // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН. – Вип. 21. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – С. 782-791.

О. С. Штепа

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РЕСУРСНОСТИ ЛИЦ В ВОЗРАСТЕ 20-25 ЛЕТ С РАЗЛИЧНЫМ СТАТУСОМ ИДЕНТИЧНОСТИ

В статье представлены результаты теоретического анализа ресурсности как концепта психологического здоровья в конфигурациях постмодернизма. Обоснована возможность характеристики психологически здоровой личности через особенности ее идентичности в ресурсном аспекте. Показаны результаты эмпирического исследования взаимосвязи идентичности, ресурсов и характера взаимоотношений с другими у людей в возрасте 20-25 лет. Установле-

но, что люди такого возраста характеризуются «достигнутой идентичностью», самоопределяются в партнерских отношениях через ресурсы «любовь», «вера в добро», «ответственность».

Ключевые слова: личность эпохи постмодерна, психологическое здоровье, идентичность, личностно-экзистенциальные ресурсы, психологическая ресурсность.

O. S. Shtepa

PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL RESOURCEFULNESS OF 20-25 YEARS OLD PEOPLE WITH DEIFFERENT IDENTITY STATUS

In article the results of a theoretical analysis of the resourcefulness as a concept of psychological health in configurations of postmodernism are presented. A possibility of psychologically healthy personality characteristics through the features of its identity in the resource perspective is substantiated. The results of an empirical study on the relationship of identity, resources and the nature of relationships with other people at the age of 20-25 years are demonstrated. It was found that 20-25-year-old people with an "achieved identity" are defined in the partnership through the resources of "love", "faith in goodness", "responsibility".

To justify psychological resourcefulness as a criterion of constructiveness of experiencing identity crisis at mature age, it is necessary to find out the peculiarities of psychological resourcefulness of people over 40 years old with different statuses of identity.

Keywords: identity of postmodernism, mental health, identity, personal and existential resources, psychological resourcefulness.

Подано до редакції 10.05.2013
